

ritesini temin etmek istediye de yönetim kumandanlarından Fâik el-Hassa ile veziri Ebû'l-Muzafer Muhammed b. İbrâhim el-Bergaşı'nın elinde kaldı. İsfîcâb'da Sâ mânîler'e bağlı olarak hüküm süren Ebû Mansûr Muhammed b. Hüseyin isyan edip Karahanlı Hükümdarı İlig Han Nasr b. Ali'den yardım isteyince Nasr b. Ali yardım bahanesiyle Semerkant üzerine yürüdü. Bazı Sâ mânî devlet adamları da Karahanlılar'la iş birliği yaptılar. İlig Han Nasr'ın ordugâhına getirilen Fâik el-Hassa saygıyla karşılandı. Fâik'in 3000 kişilik süvari birliğinin başında başşehir Buhara'ya gönderildiğini haber alan Mansûr Âmul'e kaçtı. Fâik, Sâ mânîler'e hizmet amacıyla geldiğini ve kendisine sadık kalacağını bildirip Mansûr'u Buhara'ya dönmeye razı etti. Buhara meşâyih'i de Mansûr'a haber gönderip onu Buhara'ya dönmeye ikna etti. Nüfuzlu kumandanlardan Begtüzün, Horasan orduları başkumandanlığına getirildi. Fâik'in tahrikiyle Horasan'ı ele geçirmek için harekete geçen Kuhiştan hâkimi Ebû'l-Kâsım Simcûrî mağlûp edildi (Reb'ülevvel 388 / Mart 998).

Bu sırada Mahmûd-ı Gaznevî kardeşi İsmâil ile Gazneli tahtı için mücadele ediyordu. Mahmud'un kardeşiyle meşgul olduğu sırada Horasan Sâ mânîler tarafından işgal edilmişti. Mahmud kardeşini mağlûp ederek tahta çıkınca Mansûr'a bağıllık arzetti ve Horasan'ın eskiden olduğu gibi yine kendisine bırakılmasını istedi. Mansûr cevabında Belh, Tirmiz, Mâverâünnehir, Büst, Herat ve civarını kendi hâkimiyetine tevdi ettiğini, Begtüzün'ün idaresine bıraktığı Horasan'ı ise ondan alıp kendisine veremeyeceğini bildirdi. Mahmûd-ı Gaznevî, Ebû'l-Hasan Hamûlî'yi Buhara'ya gönderip ısrar etti. Mansûr yine kabul etmeyince bölgeyi zorla ele geçirmeye karar verdi ve Nişâbur'a yürüdü. Begtüzün şehir tahliye edip Serahs'ta karargâh kurmuş olan Mansûr'un yanına gitti. Mahmûd-ı Gaznevî savaşmadan Nişâbur'dan ayrılıp Merverrûz'a çekilince Begtüzün tekrar Nişâbur'u zaptetti. Daha sonra kuvvetleriyle birlikte Mansûr'un yanına gitti. Fakat burada hükümdardan beklediği ilgiyi göremeyince onun kendisi aleyhine Mahmûd-ı Gaznevî ile iş birliği yaptığı kanaatine vardı. Durumu Fâik'e anlatıp desteğini sağladı. Mansûr, Serahs yakınlarında bir av partisinden dönerken Fâik ve Begtüzün tarafından tutuklandı (12 Safer 389 / 2 Şubat 999). Begtüzün'ün teklifiyle gözlerine mil çeki-

lip Buhara'ya gönderildi. Yerine küçük yaştaki kardeşi Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr Sâ mânî hükümdarı ilân edildi. Mahmûd-ı Gaznevî bu olaya çok öfkelen-di ve Mansûr'un intikamını alacağını söyleyerek iki kumandanı cezalandırmak niyetiyle Serahs'a yürüdüysen de Fâik ve Begtüzün Merv'e kaçtılar.

II. Mansûr b. Nûh fikrî ve ahlâkî meziyetleriyle temayüz etmiş, cesur bir hükümdardı. Bununla beraber ülkede asayiş ve huzuru şiddet yoluyla sağlamaya çalıştığı ve kumandanların nüfuz ve kontrolü altına girdiği için eleştirilmiştir. Onun zamanında ülke toprakları küçülmüş, tahttan indirilmesinden sonra Karahanlılar başta Siriderya havzası olmak üzere Sâ mânî topraklarını istilâ etmeye başlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşahî, *Tarîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmecîd Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî), Kahire 1385/1965, s. 146-148; Gerdîzî, *Zeynû'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahrân 1347 hş., s. 171-172; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 129-130, 139, 145-146, 149; Cüzcânî, *Ṭabakât-ı Nâsırî*, I, 214-215; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXV, 367-368; Ahmed el-Menîni, *el-Fetḥu'l-vehbî 'alâ târîhi Ebî Naşr el-'Utbi*, Kahire 1286, I, 350; Muhammad Nazim, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 38, 41-43, 183; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Edinburgh 1963, s. 45-46; İsmâ Abdürraûf el-Fikî, *ed-Düvelü'l-İslâmiyyetü'l-mustaḥḥile fi ş-şarḳ*, Kahire 1987, s. 73-74; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 283-286; a.mlf., "Mansûr b. Nûh", *İA*, VII, 305.

GOULNARA BALTANOVA

MANSÛR es-SA'DÎ

(bk. AHMED el-MANSÛR).

MANSÛR b. SELÎM

(منصور بن سليم)

Ebû'l-Muzafer Vecîhüddîn Mansûr b. Selîm b. Mansûr el-Hemdânî el-İskenderî (ö. 673/1275)

Fıkıh, hadis ve tarih âlimi.

8 Safer 607'de (1 Ağustos 1210) İskenderiye'de doğdu. İbnü'l-İmâdiyye olarak da bilinir. İlk öğrenimini İskenderiye'de gördü. Ardından Mısır, Suriye ve Irak bölgelerini dolaştı; Dimaşk, Hama, Halep, Harran, Musul ve Mekke'ye gitti. Bağdat'ta bir süre kalıp hadis ve fıkıh tahsil

etti. Hocaları arasından Muhammed b. İmâd el-Harrânî, İskenderiyeli Mâlikî fakihî ve kıraat âlimi Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdülmecîd es-Safrâvî, İbnü'l-Katîf diye bilinen Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî, İbn Rûzbih olarak anılan muhaddis Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir zikredilebilir. İlmî seyahatlerini tamamladıktan sonra 639'da (1241-42) İskenderiye'ye döndü ve şehrin muhtesibi oldu. Bu arada Silefî'nin Âdiliyye (Hâfiziyye) adıyla bilinen medresesine hoca tayin edildi. Talebeleri içinde Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî gibi âlimler bulunmaktadır. Mansûr b. Selîm Şâfiî mezhebine mensup, hadis öğretimiyle meşgul olan münekkît bir âlimdi. Okuttuğu hadis kitapları arasında Şâfiî'nin *es-Sünen*'inin Müzenî rivayetinin yer aldığı bilinmektedir. Mansûr 21 Şevval 673'te (19 Nisan 1275) İskenderiye'de vefat etti. 677'de (1278) öldüğü de söylenmektedir.

Eserleri. 1. *ed-Dürretü (Dürerü)'s-se-niyye fî târîhi (aḥbâr)l-İskenderiyye*. İbn Hacer el-Askalânî bu eserden faydalanmıştır (*Lisânü'l-Mizân*, IV, 56, 139). 2. *Tuḥfetü ehli'l-ḥadîṣ fî işâli icâzâti'l-ḥadîm bi'l-ḥadîṣ*. Hocalarıyla hocalarının icâzet kayıtlarını güvenilir eserlerden toplayıp bir araya getirdiği, bunlardan kendisine muttasıl bir senedle ulaşanlarla adı geçen hocaların hayatları hakkında kısa bilgiler verdiği bir kitaptır. Eser alfabetik olup adı Muhammed olanlar en başta zikredilmiştir. Georges Vajda bu çalışmayı bir makalesinde değerlendirmiştir (bk. bibl.). 3. *Zeylû Tekmiletü'l-İkmâl*. İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl*'ine İbn Nukta'nın *Tekmiletü'l-İkmâl* adıyla yazdığı zeylin zeylidir. Kahire'de bir nüshasının olduğu bildirilmektedir. İbn Hacer'in *el-Mü'telif* ismiyle bahsettiği eser (*Lisânü'l-Mizân*, III, 308) bu kitap olmalıdır. 4. *Zeylû't-Tak'yîd li-Ma'rifeti ruvâtîs-sünen (ricâli's-sünen)* ve *'l-mesânid*. İbn Nukta'nın *et-Tak'yîd*'ine yazdığı bir zeyildir. Mansûr b. Selîm'in kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Erba'üne'l-büldâniyye* (Georges Vajda bu eserin Silefî'ye ait olduğunu, Mansûr'un onu tahrîc ettiğini kaydeder), *Meşyehâtü İbni'l-Burhân Muhammed b. 'Abdirrahmân el-Ezdî*, *Meşyehâtü İbni'l-Makdisiyye Muhammed b. el-Hasan es-Sefâkûsî*, *el-Müstecâd min fevâ'idî Bağdâd*, *Reyyü'l-Âtış ve ünsü'l-vâhiş*.

BİBLİYOGRAFYA :

Birzâli, *Meşyehatü kâdî'l-kuḍât Bedreddin İbn Cemâ'a* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdül-kâdir), Beyrut 1408/1988, II, 544-547; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XXIII, 296; a.mlf., *Tezkiretül'l-huffâz*, IV, 1467-1468; Fâsî, *Ẓeylül't-Takyîd fi ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, I, 347; II, 285; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 308; IV, 56, 139; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 512; *Keşfü'z-zunûn*, I, 281-282; II, 1637; *İzâhu'l-meknûn*, I, 458, 545, 604; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 474; Kettânî, *er-Risâletü'l-müşteṭrafe*, s. 117; Brockelmann, *GAL*, I, 355; *Suppl.*, I, 573, 602; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), VII, 300; G. Vajda, "La liste d'autorités (*Tuhfat Ahl al-Hadîṭ fi İşâli İğâzat al-Qadim bil-Hadîṭ*)" de Mansûr b. Salim Wağîh ad-Dîn al-Hamdânî", *JA*, CCLIII (1965), s. 341-406.

ABDULLAH AYDINLI

MANSÛR b. ZÂZÂN

(منصور بن زاذان)

Ebü'l-Mugîre Mansûr b. Zâzân
es-Sekafî el-Vâsîfî
(ö. 129/747)

Muhaddis.

Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) henüz hayatta iken doğduğu kaydedilir. Sakîf kabilinden Abdullah b. Akîl'in âzatlısı olduğu için Sekafî nisbesiyle anılır. Haccâc'ın kapıcısı olan babası ile kardeşi Hâlid sika râvilerdendir (İbn Hibbân, IV, 266; VI, 256). Verkâ adlı oğlunun da râvi olduğu, kardeşi Mugîre b. Zâzân'ın oğlu Ebû Âmir Sûrûr ile kız kardeşinin oğlu Müstelim b. Saîd el-Vâsîfî'nin hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn, Muâviye b. Kurre, Atâ b. Ebû Rebâh, Amr b. Dînâr, Nâfi' ve Katâde b. Diâme'den hadis rivayet etti. Enes b. Mâlik ve Nâfi'den yaptığı rivayetlerin mûrsel olduğu belirtilmektedir. Kendisinden Şu'be b. Haccâc, Ebû Avâne el-Vâsîfî, Hüseyim b. Beşîr, hadis hâfızı Cerîr b. Hâzîm el-Ezdî, Halef b. Halîfe el-Eşcaî, yeğeni Sûrûr b. Mugîre gibi muhaddisler rivayette bulundular. Hem ilim hem zühd hayatı bakımından Vâsîfî'nin üstadı kabul edilir. Hayatının son yıllarına doğru Vâsîfî'a 9 fersah mesafedeki Mübârek'e yerleşti. Vaktinin çoğunu namaz ve zikirle geçirdiği için öğrencileri ondan ancak yatısı namazından sonra hadis yazma imkânı bulabilirlerdi. Mansûr'un vefat ettiği yıl hâfıza kaybına uğradığı anlaşılmaktadır (Buhârî, *et-Târîhu's-şagîr*, II, 30). Âlimlerin çoğu onun 129'da (747) öldüğünü kabul etmektedir. 127 (745), 128 (746), veba salgınının olduğu 131 (748-49) yılında öldüğü de söylenmektedir. Çok kalabalık bir cema-

atin katıldığı cenazesinde hristiyan, Mecûsî ve yahudilerin de bulunduğu belirtilmektedir. Zehebî onun Vâsîfî'ye kabrinin ziyaret edildiğini kaydeder (*A'lamü'n-nübelâ*, V, 442).

Sika bir râvi olan Mansûr'un 400 hadis rivayet ettiği, rivayetlerinin *Kütüb-i Sittet*'de bulunduğu bilinmektedir. Bu rivayetlerin büyük çoğunluğu talebesi Hüseyim b. Beşîr yoluyla gelmektedir. Onun dünyaya değer vermediği, ibadete düşkün olduğu, Kur'an'ı sık sık hatmettiği ifade edilmektedir. Mansûr'un talebesi Hüseyim hocasının çok ibadet ettiğini anlatırken, "Ölüm meleği kapıda bekliyor deseler daha fazla ibadet edemezdi" der. Nesâî'nin Mansûr'un rivayetlerini *Müsnedü Mansûr b. Zâzân* adlı bir eserde topladığı kaydedilmektedir (Süyûtî, II, 364).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ṭabakât*, VII, 311; Ahmed b. Hanbel, *el-İlâle* (Vasiyyullah), I, 542; III, 472; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 346; a.mlf., *et-Târîhu's-şagîr*, II, 30; Bahşel, *Târîhu Vâsîfî* (nşr. C. Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 81-83; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 367; IV, 54; VIII, 172, 438; İbn Hibbân, *es-Şikât*, IV, 266; VI, 256; VII, 474-475; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 57-59; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sâfve*, III, 11-13; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXVIII, 523-526; XXX, 282; Zehebî, *Tezkiretül'l-huffâz*, I, 141-142; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, V, 441-442; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 306-307; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Kahire 1385/1966, II, 364.

ABDULLAH AYDINLI

MANSÛR-BİLLÂH,**Abdullah b. Hamza**

(المصور بالله، عبدالله بن حمزة)

el-Mansûr-Billâh Abdullâh b. Hamza
b. Süleymân el-Hasenî ez-Zeydî
(ö. 614/1217)

Yemen'de hüküm süren

Zeydîler Devleti'nin hükümdarlarından
(1187-1217).

21 Rebîülâhîr 561'de (24 Şubat 1166) Hemdân yakınlarındaki Aşşan'da doğdu. Hz. Hasan'ın soyundandır. Zeydî âlimi Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed er-Ressâs'tan ilim öğrendi. Zeydîler'in 532-566 (1137-1171) yılları arasında Cevf, Necran, Sa'de, Zâhir ve Zebîd'de kurdukları hâkimiyet Hemdânîler'den Hamîdüd-devle Hâtîm ile oğlu Ali b. Hâtîm döneminde zayıflamıştı. Daha sonraki yıllarda Selâhaddin-i Eyyûbî kardeşi el-Melikü'l-Azîz Tuğtegin'i Yemen'in idaresine memur etti. Tuğtegin Receb 579'da (Kasım

1183) Yemen'e giderek yönetime hâkim oldu. Abdullah b. Hamza dört yıl sonra Mansûr-Billâh lakabıyla imamlığını (halîfelik) ilân etti (583/1187). Onun 13 Rebîüllevvel 594'te (23 Ocak 1198) cuma camisinde halktan biat alarak imamlığını ilân ettiği de rivayet edilmektedir (Eymen Fuâd Seyyid, *Târîhu'l-mezâhib*, s. 267).

Mansûr-Billâh, Tuğtegin 585'te (1189) San'a'ya girince karargâhını Sa'de'ye nakletti. 587'de (1191) Yemen'i kontrol altına alan Tuğtegin 593 (1197) yılına kadar orada kaldı. Bu dönemde İmam Mansûr-Billâh'ın otoritesi sadece Kuzey Yemen'le sınırlı kaldı. Hemdânîler'den Ali b. Hâtîm 593'te (1197) kardeşi Bişr'i gönderip ona biat arzetti. Sa'de'yi kendine karargâh yapan Mansûr-Billâh 594 yılı sonunda veya 595 başında (1198 sonları) San'a'ya girdi. Aynı yıl Zemâr ve civarını ele geçirdi. Emrinde 12.000 süvari ve çok sayıda piyade vardı. Tuğtegin'in oğlu İsmâil 597'de (1201) Mansûr-Billâh'ın karargâhına saldırarak 6000 kişiyi öldürdü. Bunun üzerine Mansûr-Billâh tekrar kuzeye çekilmesine rağmen (İbnü'l-Esîr, XII, 172) hâkimiyeti Hicaz'a kadar yayıldı. Mekke Emîri Katâde b. İdrîs 598'de (1202) ona biat etti ve Mekke'de adına hutbe okuttu. Gîlân ve Deylem'e de dâîler gönderip buradaki halktan imam sıfatıyla biat aldı. Bölgedeki camilerde hutbe onun adına okundu. Mansûr-Billâh, şöhreti her tarafa yayılınca devrin güçlü hükümdarlarından Hârizmşâh Alâeddin Muhammed b. Tekiş'e de elçi gönderip kendisine biat etmesini istedi.

600 (1204) yılında Zafâr Kalesi'ni tamir ettirip orada oturmaya başlayan Mansûr-Billâh ertesi yıl Seyyid Katâde b. İdrîs'e Meşhed-i Hüseyin'i tamir ettirmesini istedi. 603'te (1206-1207) Zeydiyye'nin bir kolu olan ve Mutarrîf eş-Şihâbî (ö. 459/1067'den sonra) tarafından kurulan Mutarrîfiyye mezhebi mensuplarıyla itikadî konularda tartıştı ve kendilerine çok sayıda mektup yazdı. Sonunda Mansûr-Billâh onların kâfir olduğuna, kadın ve çocuklarının esir alınabileceğine ve mallarının mubah sayıldığına, mezheplerini terketmedikleri takdirde kılıçtan geçirilmelerine hükmetti.

Mutarrîfiyye'nin yurtlarını dârülharp kabul eden Mansûr-Billâh önce onlarla fikrî mücadeleye girdi ve düşüncelerinden vazgeçemediklerini görünce savaş ilân edip yurtlarını tahrip etti. Onun gayretiyle pek çok kişi Mutarrîfiyye mezhebin-den ayrıldı. 610'da (1213) Mutarrîfiyye-